

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 343.983.25

В. М. Бараняк

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
канд. хім. наук, доц.,
доцент кафедри кримінального права і процесу

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

© Бараняк В. М., 2015

Розглянуті теоретичні проблеми використання поліграфа у кримінальному судочинстві України. Проведений аналіз чинного кримінального процесуального законодавства щодо можливості поліграфного дослідження у кримінальному провадженні.

Ключові слова: поліграф, поліграфне тестування, психофізіологічна експертиза.

В. М. Бараняк

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПОЛИГРАФА В КРИМИНАЛЬНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ

Рассмотрены теоретические проблемы использования полиграфа в криминальном судопроизводстве Украины. Проведен анализ действующего криминального процессуального законодательства относительно возможности полиграфного исследования в криминальном производстве.

Ключевые слова: полиграф, полиграфное тестирование, психофизиологическая экспертиза.

V. M. Baranyak

PROBLEMS OF THE USE OF POLYGRAPH ARE IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF UKRAINE

The considered theoretical problems of the use of polygraph in the criminal proceedings of Ukraine. The conducted analysis of current criminal judicial legislation is in relation to possibility of polygraph research in the criminal proceedings.

Key words: polygraph, polygraph testing, psychical and physiological examination.

Постановка проблеми. Розвиток України як правової незалежної держави вимагає докорінних перетворень в усіх сферах життєдіяльності. Зміна “обличчя” злочинності, сучасні способи вчинення та приховування протиправних діянь потребують залучення до процесу розслідування новітніх технологій, методик, зокрема підготовки правоохоронців, які б володіли такими знаннями.

До нетрадиційних криміналістичних засобів і методів отримання доказів належить використання поліграфа і такого криміналістичного методу, як “детекція брехні”. Застосування поліграфа дає можливість провести об’єктивний аналіз зовнішніх проявів психічних процесів людини під час проведення такої слідчої дії, як допит підозрюваного, потерпілого чи свідка. Сьогодні більш ніж у 60 країнах світу використовують поліграф (“детектор брехні”, “лай-детектор”). В Україні застосування поліграфа досі не врегульовано на законодавчому рівні. Поки що є лише Проект Закону України “Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)” від 12 березня 2013 р. [1].

Метою дослідження є аналіз теоретичних проблем та чинного кримінального процесуального законодавства України щодо використання поліграфа та поліграфного тестування у кримінальному провадженні.

Стан дослідження. Досліджували питання застосування поліграфа у кримінальному процесі у своїх працях О. І. Козаченко, В. П. Захаров, В. І. Василичук, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорецький, В. В. Поливода, А. М. Титов, В. О. Черков та ін.

Виклад основних положень. Поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на подання за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Вважають, що аналіз інформації, отриманої від людини в процесі опитування за допомогою поліграфа, дає змогу одержувати необхідну орієнтувальну інформацію та виявляти ту, яку людина приховує.

Відомий російський поліграфолог Ю. І. Холодний сутність роботи поліграфа сформулював так: зовнішній стимул, який дає людині інформацію про подію, що відбулася у її пам’яті, свідомості, і є значущою у ситуації перевірки, що проводиться, тривало викликає психофізіологічну реакцію, яка перевищує реакцію на аналогічні стимули, що подаються у тих самих умовах, але не пов’язані з названою подією, тобто які не містять ситуаційно значущу інформацію [2].

З використанням поліграфа можна отримати дані про те, має особа, яка підлягає перевірці, певну інформацію чи ні. Дослідження з використанням поліграфа є складним багатоетапним процесом.

Для розробки тестових питань та вибору конкретної методики перевірки поліграфолог повинен вивчити матеріали кримінального провадження, щоб визначити основні напрями роботи з особою, що підлягає тестуванню, мати уявлення про подію злочину, механізм його вчинення, особу, що підлягає тестуванню, можливі місця приховування доказів, знарядь та предметів вчинення злочину.

Крім того, поліграфолог повинен з’ясувати психічний та фізіологічний стан, тому що він може вплинути на адекватність досліджуваних реакцій. Отже, поліграфолог повинен виміряти тиск, прослухати серце, переглянути медичну картку особи, що підлягає тестуванню, для того, щоб з’ясувати, чи не має вона психічних захворювань та чи може у такому фізичному стані бути перевіреною за допомогою поліграфа. Важливо під час проведення тестування вивчити особу, яка його проходить, встановити з нею психологічний контакт і підтримувати стабільний психічний стан особи протягом всього інтерв’ювання.

Поліграфолог повинен володіти: по-перше, знаннями з психології – для визначення характеру, емоційних якостей, психічних вад особи, встановлення контакту; по-друге, медичними знаннями для з’ясування фізичного стану досліджуваного: тиску, серцевого ритму, оптичної щільності шкіри тощо, а також встановлення абсолютних та відносних протипоказань. Дослідження з використанням поліграфа певною мірою являє собою своєрідний допит, адже під час задавання питань та демонстрування різноманітних предметів, малюнків, фотокарток, необхідно встановити, якою інформацією про вчинений злочин володіє особа злочинця. Отже, поліграфолог обов’язково повинен володіти спеціальними криміналістичними знаннями про механізм вчинення конкретного виду злочину, особливості поведінки різних суб’єктів кримінального процесу, способи приховування доказової інформації. Лише детально проаналізувавши усі матеріали кримінального провадження та провівши усі необхідні підготовчі заходи, поліграфолог може розпочинати дослідження.

В Україні застосування поліграфа досі не врегульовано на законодавчому рівні. Поки що є лише Проект Закону України “Про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні)” від 12 березня 2013 р. [1]. Сьогодні немає і прямої заборони щодо права використання поліграфа у слідчій чи судовій практиці. Перевірку з використанням поліграфа також ефективно було б застосовувати під час проведення допитів, допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях, впізнань.

Професор В. І. Комісаров пропонує виділити психофізіологічну експертизу, яка ґрунтується на використанні психофізіологічного методу “детекції брехні” і спрямована на вирішення діагностичних завдань, як окремий рід експертизи, який входить до класу “судово-медичних і психофізіологічних експертиз” [3].

Протягом проведення зазначеного дослідження з'ясовується психічний, фізіологічний стан особи, проводиться інтерв'ювання, а висновок роблять за сукупним аналізом психофізіологічного стану особи, результатів інтерв'ювання та післятестової бесіди. Доречно було б таке дослідження назвати комплексною психофізіологічною експертизою та внести до Кримінального процесуального кодексу України відповідну статтю, яка б регламентувала порядок її проведення. Така норма, упроваджена до Кримінального процесуального кодексу України, законодавчо закріпить можливість використання поліграфа у кримінальному судочинстві й дозволить використовувати інформацію, отриману за його допомогою, як докази у кримінальному провадженні.

Застосування у кримінальному судочинстві досліджень з використанням поліграфа стало б одним із засобів, який би полегшив та прискорив процес здійснення кримінального провадження, проте впровадження комплексної психофізіологічної експертизи вимагає вирішення багатьох завдань, які постають як перед представниками влади та керівниками правоохоронних підрозділів, так і перед самими поліграфологами.

Важливим є вирішення проблеми забезпечення правоохоронних органів поліграфами та навчально-методичними посібниками з їх використання. Необхідно визначити, які відомства будуть займатися підготовкою поліграфологів. Поліграфолог повинен володіти комплексними знаннями як з психології, фізіології, так і з кримінального права, кримінального процесу, мати знання щодо злочинів, мотивів їх скоєння, особистостей злочинців тощо, а отже, дослідження з використанням поліграфа повинні проводити спеціалісти, які б проходили відповідну підготовку у юридичних навчальних закладах України. Доцільно було б створити на базі одного з вищих навчальних закладів України центр з підготовки експертів-поліграфологів.

Саме підготовка експертів-поліграфологів дала б змогу широко залучати до процесу здійснення кримінального провадження спеціалістів нової формації, які володіють новітніми методиками та технологіями та можуть на належному рівні протистояти сучасному злочинцю.

Висновки. Захист прав і законних інтересів людини є головною концептуальною ідеєю чинного Кримінального процесуального кодексу України. У зв'язку з цим на досудовому слідстві необхідно застосовувати такий комплекс технічних засобів для збирання доказів, які б не призводили до порушення конституційних прав громадян.

Сьогодні поліграф належить до нетрадиційних і додаткових засобів отримання доказів, його застосування у майбутньому, як і методу слідчого тестування з його використанням, стане традиційним та правомірним.

1. Проект Закону про доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо використання поліграфа (детектора брехні) : проект від 12 берез. 2013 р. № 2521 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46058. 2. Піцхелаурі Ш. О. Поліграф у розслідуванні злочинів // Адвокат. – 2002. – № 1. – С. 24–25. 3. Комісаров В. И., Комиссарова Я. В. Проблема становления психофизиологической экспертизы // <http://www.poligraf.sp.ru/exp1.html>.